

Słowniki w słownikach – rozważania leksykograficzne: *dykcjonarz i wokabularz**

Jolanta Migdał

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-4103-6355

Dictionaries in Dictionaries – Lexicographic Considerations:

dykcjonarz and wokabularz

ABSTRACT: The article is a continuation of research addressing the issue of the dictionary history of names of lexicographic collections. The considerations concern two lexemes: *dykcjonarz* and *wokabularz*. The analyses are presented against the background of the history of the most popular contemporary term: *słownik* ('dictionary'). Both lexemes presented in the article are older than *słownik*. The name *dykcjonarz* has been used in Polish since the 16th century, while *wokabularz* is attested from the beginning of the 17th century. Both lexemes come from Latin, but *dykcjonarz* came into Polish through

the mediation of French. The authors of a specialist publication on lexicography refer both entries to the old Polish lexicography of the period from the 16th to the 18th century. General dictionaries usually treat both names as words with a chronological meaning: old, obsolete, archaic or historical. The lexicographic history of both words shows the stability of their meaning. Exceptionally, dictionaries mark the nuances of meaning of the entry *dykcjonarz* and indicate additional meanings of *wokabularz*, both of which, however, belong to old or specialist lexis.

KEYWORDS: lexicography; dictionary; *dykcjonarz*; *wokabularz*.

CONFLICT OF INTERESTS STATEMENT: The author declares that there were no conflicts of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The author assumes sole responsibility for: preparing the research concept of the article, the way it is presented, developing the method, collecting and analyzing data, formulating conclusions, and editing the final version of the manuscript.

* Tekst wygłoszony podczas konferencji naukowej dedykowanej pamięci Profesora Bogdana Walczaka, zatytułowanej *Kulturowe aspekty ewolucji języka. Słowa i słowniki*, która odbyła się w Wągrowcu w dniach 14–16 listopada 2023 roku.

Punktem wyjścia moich leksykograficznych rozważań jest odpowiedź na pytanie: czym jest i czym był słownik oraz jak jest i jak był nazywany. Artykuł stanowi kontynuację badań podejmujących problematykę słownikowych historii różnych nazw zbiorów leksykograficznych.

Przypomnę, że według słownika specjalistycznego dotyczącego leksykografii *słownik* to

w szerszym ujęciu każda publikacja leksykograficzna, tj. opracowanie zawierające informacje na temat jednostek językowych (słownik językowy) i/lub rzeczywistości pozajęzykowej (słownik encyklopedyczny; encyklopedia), uporządkowane w taki sposób, aby były łatwo dostępne dla użytkownika. W węższym ujęciu słownik językowy, przeciwstawiany encyklopedii. [...] Słownik to (domyślnie) słownik językowy, a leksykon to opracowanie encyklopedyczne. [Bie-lińska, red. 2020: 251–252]

I – co oczywiście nie jest zaskoczeniem – autorzy w swojej publikacji zamieszczają także szczegółowe artykuły hasłowe dotyczące różnych określeń słownika, także tych odnoszących się do historii leksykografii. Co ciekawe – nawet te historyczne nazwy nie należą dzisiaj do przeszłości. W wielu współczesnych zestawieniach synonimów do leksemu *słownik* – nie tylko tych specjalistycznych – wylicza się bowiem liczne wyrazy bliskoznaczne, są to m.in.: *dykcjonarz*, *glosarium*, *glosariusz*, *kalepin*, *mównik*, *tezaursus*, *wokabularz*.

W tym tekście chciałabym przyjrzeć się dwóm nazwom – *dykcjonarz* oraz *wokabularz* – i omówić to, czego o tak nazywanych słownikach dowiedzieć się może niespecjalista ze zbiorów leksykograficznych ogólnych, dawnych, historycznych i współczesnych. Moim celem jest ukazanie słownikowych dziejów obu leksemów oraz wynikającej z tej analizy ewolucji ich znaczenia i funkcji od najstarszych poświadczeń w polszczyźnie do czasów współczesnych.

Na wstępie – ponieważ leksykograficzną historię *słownika* prezentowałam w innych artykułach [Migdał 2022; 2023] – przypomnę tylko, że według etymologów i leksykografów leksem ten pochodzi od rzeczownika *słowo*, który poświadczony jest w polszczyźnie od XIV wieku. Wywodzi się on z prasłowiańskiej formy **slovo*, **slovese* (pochodzącej z kolei od praindoeuropejskiego **kleuos*, dop. *kleueses* / *kleuesos*, derywatu z przyrostkiem **-es-* od pierwiastka **kleu* ‘słyszeć’) [Boryś 2005: 559; Mańczak 2017: 180; PSWP, t. 39: 208].

Związek *słownika* ze *słowem* jest oczywisty, warto jednak podkreślić to, komu zawdzięczamy ten wyraz. *Słownik* po raz pierwszy w polszczyźnie pojawił się w 1621 roku w *Tezaurusie*, czyli leksykograficznym zbiorze zatytułowanym *Thesaurus polono-latino-graecus seu promptuarium lingua Latinae et Graecae*

[Bielińska, red. 2020: 252], co w polskim tłumaczeniu oznacza *Skarbiec polsko-łacińsko-grecki lub podręczne kompendium języka łacińskiego i greckiego* Grzegorza Knapskiego (Knapiusza). Wspomnę tylko, że hasło to opatrzone zostało przez Knapiusza definicją synonimiczną *wokabularz*. O roli XVII-wiecznego słownikarza tak pisali autorzy cytowanej już specjalistycznej publikacji: „Termin ‘słownik’ został wprowadzony przez Grzegorza Knapiusza (Knapa, Knapskiego, Cnapiusa), ale jeszcze w XVIII w. uchodził za rzadki. Funkcjonował wraz z określeniami ‘mownik’ i spolszczonymi terminami łacińskimi: ‘dykcjonarz’, ‘wokabularz’, ‘leksykon’” [Bielińska, red. 2020: 252]. Taką sytuację dokumentuje *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku* [zob. ESXVII, hasło *słownik*]. Dopiero Samuel Bogumił Linde nazwał swoje dzieło właśnie *słownikiem* (mam tu oczywiście na myśli wielotomowy *Słownik języka polskiego* z lat 1807–1814). I od tego czasu prawie wszystkie kolejne zbiory leksykograficzne nazywane są słownikami.

Wróćmy jednak do Lindego, który zdefiniował *słownik* jako ‘dykcjonarz, mownik’ [Ll, t. 5: 294]. Wcześniej, w roku 1681, Tomasz Młodzianowski w swoich kazaniach pisał wprost, że *słownik* jest tłumaczeniem łacińskiego określenia: „swoy Dictionarz, á po polsku Słownik” [ESXVII, hasło *słownik*]. Przyjrzyjmy się więc *dykcjonarzowi*. Według autorów *Słownika polszczyzny XVI wieku* (dalej: SPXVI) wyraz zaistniał w pisanej polszczyźnie w postaci *dykcyjonarz* właśnie w tym stuleciu, nie odnotowuje go natomiast *Słownik staropolski*. Omawiany leksem oznacza ‘słownik, leksykon’. Jest jednak w tym okresie słowem rzadkim, ze źródeł SPXVI wyekscerpowano bowiem tylko jeden przykład użycia w *Lekarstwach doświadczonych* Marcina Siennika z 1564 roku: „przez dowcip ludzki/ ktoremuch pomoc vmyślił/ przez wydanie Dictionarzá obfitego/ ktory niebędzieli mógł obfity być/ tedy wždy da Pan Bog z rownanay z fąšieckim/ ktorych Niemcy y látynowie używáią/ zowąc *Promptuarium linę latinę*” [SPXVI, hasło *dykcyjonarz*]. Upowszechnia się leksem *dykcjonarz* w kolejnych wiekach, co dokumentuje ESXVII wieloma cytatai, m.in. z Jana Ługowskiego (*Jasia Ługowskiego podróże do szkół w cudzych krajach 1639–1643*), z *Listów do Marysieńki* Jana III Sobieskiego z lat 1665–1683, ze wspominanych już kazań Tomasz Młodzianowskiego z 1681 roku, z *Nowych Aten* Benedykta Chmielowskiego z 1746 roku czy z *Małego dykcjonarza polskiego i francuskiego* Józefa Uszaka-Kulikowskiego z tego samego roku [ESXVII, hasło *dykcjonarz*]¹. Powszechność leksemu poświadczają także inne tytuły ówczesnych leksykograficznych zbiorów,

1 Trudna do wytłumaczenia jest adnotacja w artykule hasłowym w ESXVII, że interesującego nas hasła nie odnotowuje SPXVI, z czego należałoby wnioskować, iż leksem *dykcjonarz* najstarsze poświadczenia ma dopiero z XVII stulecia.

np. *Nowy wielki dykcyonarz JMci: X. Daneta opata francuski, łaciński y polski z lat 1743–1745* czy *Nowy dykcyonarz to iest mownik polsko-francusko-niemiecki z przydatkiem przysłów potocznych, przestrog gramatycznych, lekarskich, matematycznych, fortyfikacyynych, żeglaskich* [!], *łowczych i inszym naukom przyzwoitych wyrazow przez Michała Abrahama Troca, warszawianina, tom trzeci z 1764 roku* [ESXVII, hasło *dykcyonarz*]. Swoistą ciekawostką jest natomiast brak takiego hasła w *Tezaurusie* Knapiusza.

Liczne XVIII-wieczne cytaty (m.in. z Ignacego Krasickiego) potwierdzające funkcjonowanie leksemu w tym stuleciu zamieścił także w swoim słowniku Linde, definiując *dykcyonarz* jako: ‘zbiór słów abo rzeczy, według porządku liter abecadła, słownik’ [L2, t. 1: 584]. Właściwie powtarzają tę definicję autorzy kolejnego XIX-wiecznego leksykograficznego zbioru – tzw. *Słownika wileńskiego*, pisząc, że *dykcyonarz* to ‘zbiór słów v. rzeczy według porządku głosek abecadła, ob. słownik’ [SWil, t. 1: 271]. *Dykcyonarz* znalazł się także w siatce haseł tzw. *Słownika warszawskiego* i określono go jako ‘książkę zawierającą objaśnienie znaczeń oddzielnych wyrazów; słownik, leksykon, encyklopedię’ [SW, t. 1: 614]. Podobnie definiują hasło autorzy *Słownika języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego [SJPDor, t. 2: 488], chociaż w tym dziele leksykografowie wskazują już różnicowanie znaczeniowe leksemu. Wyróżniają bowiem dwa podznaczenia: a) to odnoszące się do tego, co rozumiemy pod pojęciem słownika językowego: ‘zbiór, spis wyrazów opatrzonych definicjami; słownik, leksykon’ oraz b) ‘encyklopedia, spis biografii sławnych ludzi’. W tym pierwszym podznaczeniu podkreślono także znaczenie przenośne ‘słownictwo, zasób słów’, poświadczając je cytatami z XIX-wiecznych twórców: Adolfa Dygańskiego, Narcyzy Żmichowskiej i Józefa Dzierzkowskiego.

Przypomnę, że SJPDor zapoczątkował drugie trwałe współczesne znaczenie leksemu *słownik* [Migdał 2023: 181–182]. Przestał on być tylko uporządkowanym zbiorem wyrazów jakiegoś języka, a stał się synonimem *słownictwa*. *Słownik* zaczął bowiem także oznaczać ‘pewien określony zasób wyrazów; słownictwo’ [SJPDor, t. 8: 411–412]. To nowe znaczenie udokumentowano dwoma cytatami z *Nowel* Bolesława Prusa oraz ze *Studiów* Wacława Borowego z roku 1952. Na tej podstawie można wysunąć przypuszczenie, że zaczęło ono swoją historię w polszczyźnie w drugiej połowie XIX wieku, a w XX stuleciu utrwaliło się też w polskiej leksykografii. Najnowsze słowniki XX i XXI wieku konsekwentnie też je przywołują. Nie można jednak tego powtórzyć w odniesieniu do *dykcyonarza*, wspomniany odcień znaczeniowy nie został odnotowany w żadnym kolejnym słowniku ogólnym (przywołał to znaczenie jedynie Władysław Kopaliński – zob. niżej). Najprawdopodobniej przyczyna leży w charakterze samego słowa – już SJPDor opatruje je kwalifikatorem *dawne*. Podobnie klasyfikują

chronologicznie leksem *dykcionarz* słowniki z 2. połowy XX i z XXI wieku, oznaczając go jako *dawny*, *przestarzały* lub *archaiczny*. Z tego też powodu, jeśli w ogóle *dykcionarz* zamieszczony zostaje we współczesnych słownikach, zarówno definicję, jak i całe artykuły hasłowe nie są rozbudowane. I tak:

- a) PSWP [t. 10: 24]: *leksykograficzny*, *dawny* 'zbiór wyrazów ułożonych i opracowanych według określonej reguły';
- b) USJP [t. 1: 738]: *przestarzały* 'słownik, leksykon';
- c) SSTPS [s. 143]: *dawny* 'słownik, leksykon';
- d) WSWO [s. 298]: *archaiczny* 'słownik, leksykon';
- e) SWOKop [s. 133]: *dawny* 'słownik, leksykon, encyklopedia, zasób słów'.

Jak widać z tego oglądu, leksem *dykcionarz* współcześnie należy do słownictwa biernego, dzisiaj już nieużywanego². Przywołajmy natomiast definicję wyrazu zawartą w cytowanym już specjalistycznym słowniku *Leksykografia*: 'szesnastowieczny, rzadziej siedemnasto- lub osiemnastowieczny słownik dwujęzyczny lub słownik wielojęzyczny, dość obszerny, samodzielny, tzn. niebędący dodatkiem do innych dzieł [...], o układzie pojęciowym lub mieszanym, tematyczno-gramatycznym i stosunkowo bogatej mikrostrukturze' [Bielińska, red. 2020: 72]. Pomijam oczywiście szczegółowość definicji wynikającą z charakteru publikacji, ale wydaje mi się, że warto podkreślić początek objaśnienia, w którym leksem jest chronologicznie bardzo precyzyjnie związany z leksykograficzną rzeczywistością pozajęzykową.

Podsumowując historię *dykcionarza*, wypada jeszcze wspomnieć o etymologii leksemu. W tym zakresie na ogół specjaliści są zgodni, że jest to zapożyczenie francuskie (*dictionnaire*), które pochodzi od łacińskiego *dictionarium* utworzonego od *dictio* 'słowo; dykcja, mowa, wykład' [SWOKop: 133; WSWO: 298].

Na moment wróćmy jeszcze jednak do *słownika*. Jak wspominałam, w swojej definicji Linde zastosował leksem *dykcionarz*, jednak twórca polskiego określenia – Knapiesz – w synonimicznej definicji użył innej nazwy: *wokabularz*. Przyjrzyjmy się więc leksykograficznym dziejom tego rzeczownika.

Hasło *wokabularz* cztery lata temu (16 lipca 2020 roku) zostało opracowane w internetowym WSJP PAN pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego. Według zamieszczonej chronologizacji interesujące nas słowo w polszczyźnie pisanej zaistniało w XVII wieku – w roku 1603. Autorzy WSJP PAN powołują się na Korbę, czyli *Korpus Barokowy*, a właściwie *Elektroniczny korpus tekstów polskich z XVII i XVIII wieku (do 1772 roku)*, nie przywołują jednak konkretnego utworu. Można natomiast sprawdzić, że według Korby jest to anonimowe

² Nie zamieszcza (jak dotąd – dostęp: 15 listopada 2024) takiego hasła WSJP PAN.

tłumaczenie dzieła Diego de Torresa *O rozszerzeniu wiary świętej chrześcijańskiej katolickiej w Ameryce na Nowym Świecie*, które wydano w Krakowie w drukarni Andrzeja Piotrowczyka (1603), cytat zawierający *wokabularz* brzmi: „że mogę się nauczyć dwu ieszcze ięzykow przerzeczonych narodow/ dla ktorychem umyślnie mieścić zostawił w moim Wokábularzu/ ięzyká Chyrágwańskiego; á choć się zdam sobie obiecować ieszcze wiek długi” [Korpus Barokowy w ESXVII]. Co ciekawe, jest to jedyne poświadczenie *wokabularza* w tym korpusie.

Jednak w ESXVII (ostatniej modyfikacji hasła, które jest wciąż w opracowaniu, dokonano 4 listopada 2024 roku) pojawia się pewien problem dotyczący znaczenia *wokabularza*. Według leksykografów *wokabularz* definiuje się jako ‘zbiór wyrazów ułożonych i opracowanych wg jakiejś metody’ i jest to jedyne znaczenie leksemu. A w cytowanych przykładach *wokabularz* nie odnosi się tylko do słownika jako ‘uporządkowanego zbioru wyrazów jakiegoś języka’, ale również do twórcy, autora takich zbiorów, co ilustruje np. fragment utworu Szymona Syreńskiego z 1613 roku zatytułowanego *Zielnik herbarzem z języká Łacińskiego zowią To iest opisanie własne imion, kształtu, przyrodzenia, skutkow y mocy Zioł wszelakich [...] pilnie zebrane a porządnie zapisane przez D. Simona Syrenniusa*: „Mylą się Vokábularze/ y wykładácze słow łacińskich ná polskie/ ktorzy Siliginem, tákże Olyram zowią żytem” [ESXVII]. Takiego znaczenia jednak autorzy ESXVII nie przywołują.

Także Linde podaje w swoim dziele tylko jedno znaczenie, definiując *wokabularz* jako ‘słownik obejmujący słowa same bez frazesów’ [L2, t. 6: 377]. Precyzyjniej natomiast opracowali hasło *wokabularz* autorzy SWil³. Wyróżnili bowiem dwa znaczenia: pierwsze, podstawowe: ‘słowniczek obejmujący same wyrazy bez szczegółowego objaśnienia, a zwykle tylko z odpowiedniami przy każdym wyrazie słowami innego języka’ i drugie, które opatrzyli kwalifikatorem *nieużywane* ‘autor takiego słowniczka, wokabulista’ [SWil, t. 2: 1886]. Jednak i w tym przypadku nasuwają się pewne wątpliwości w odniesieniu do tak zdefiniowanych znaczeń – dotyczą one użycia zdrobnienia *słowniczek*, co sugeruje niezbyt duże rozmiary takiego leksykograficznego zbioru, a przywoływane choćby w ESXVII m.in. jako przykłady użycia hasła *wokabularz* tytuły przeczą takim sugestiom. Takich niejasności ustrzegli się autorzy SW, którzy podobnie jak i przy *dykcjonarzu*, także i wobec *wokabularza* zastosowali definicję synonimiczną: ‘słownozbiór, słownik, leksykon’ [SW, t. 7: 683]. Przywołują także znaczenie ‘autor wokabularza’, odsyłając do hasła *wokabulista*, gdzie wariantywną

3 Warto w tym kontekście przypomnieć, że SWil jest pierwszym podręcznym słownikiem języka polskiego.

formę *wokabularz* klasyfikują graficznym kwalifikatorem jako *mało używaną*. Podobnie zaprezentowano *wokabularz* w SJPDor. Leksykografowie wyróżnili dwa podznaczenia: pierwsze podstawowe: 'zbiór, spis wyrazów; słownik' oraz drugie odsyłaczowe do *wokabulista* [SJPDor, t. 9: 1221]. Dokonali także chronologicznej charakterystyki hasła, opatrując je kwalifikatorem *dawne*. Wszystkie późniejsze drukowane słowniki, podobnie jak przy hasle *dykcjonarz* – jeśli w ogóle uwzględniają *wokabularz* – są bardzo lakoniczne:

- a) USJP [t. 4: 487]: *historyczny* 'słownik';
- b) SSTPS [s. 922]: *dawny* 'słownik';
- c) ISJP [t. 2: 1036]: 'Wokabularz to dawna nazwa słownika';
- d) PSWP [t. 46: 44]: *dawny* 'książka zawierająca zbiór wyrazów zestawionych według odgórnie przyjętej zasady';
- e) WSWO [s. 1334]: *przestarzały* 'słownik'.

Wyjątkiem jest przywoływany już internetowy WSJP PAN, w którym autorzy rozbili hasło na dwa znaczenia, oba opatrując kwalifikatorem *książkowy* [WSJP PAN]. Pierwsze znaczenie dotyczy *wokabularza* jako uporządkowanego zbioru wyrazów i zostało zdefiniowane jako 'słownik (publikacja językoznawcza)'. W *Notach o użyciu* definicja ta została uzupełniona informacją, że „W specjalistycznych tekstach językoznawczych wyraz jest używany w odniesieniu do dawnych słowniczków dwu- i wielojęzycznych, zestawianych przeważnie w układzie tematycznym” [WSJP PAN]. W drugim znaczeniu autorzy powrócili do odcienia znaczeniowego odnotowanego jedynie w SJPDor, podając, że *wokabularz* oznacza także 'słownik – zasób słów używanych przez określoną osobę, grupę osób lub związanych z konkretnymi sytuacjami'.

Warto jeszcze raz podkreślić, że *wokabularz* w żadnym innym współczesnym słowniku nie ma takiego drugiego znaczenia. Co prawda autorzy WSJP PAN dokumentują to znaczenie *wokabularza* dwoma cytatami („[...] dobrze wiedząc, że nie jest w stanie przekroczyć paradoksu słów takich jak «tam» czy «ja», które będąc częścią języka odsyłają do tego, co «nieludzkie», «pozajęzykowe», i skrywają się nie tyle «przed», co «za» świadomością, Gombrowicz podjął jednak decyzję, by pozostawić je w swoim wokabularzu” [NKJP: Mateusz Werner, *Wobec nihilizmu. Gombrowicz, Witkacy*, 2009]; „Za tymi technicznymi, bardzo niemieckimi terminami, które do naukowego wokabularza wprowadzili klasycy socjologii wiedzy [...], kryją się w istocie proste idee” [Michał Łuczewski, *Owieczny naród: Polak i katolik w Żmijęcej*, 2012]), ale wydaje mi się, że są to specyficzne, specjalne użycia, które chyba nie uzasadniają umieszczania takiego znaczenia we współczesnym słowniku.

Wątpliwości nie wzbudza natomiast – podobnie jak było to w odniesieniu do wyrazu *dykcjonarz* – etymologia leksemu *wokabularz*. W polszczyźnie jest

to zapożyczenie łacińskiego *vocabulary* [PSWP, t. 46: 44], przy czym niektórzy etymolodzy i leksykografowie dodają, że była to łacina średniowieczna [SJPDor, t. 9: 1221] lub kościelna [USJP, t. 4: 487; WSWO: 1334].

I znów na podsumowanie leksykograficznych losów *wokabularza* przywołajmy definicję ze specjalistycznego słownika: ‘dawniejszy słownik dwujęzyczny i wielojęzyczny o układzie pojęciowym lub mieszanym, tematyczno-gramatycznym. Wokabularze charakteryzowały się – w odróżnieniu do dykcyonarzy – stosunkowo ubogą mikrostrukturą’ [Bielińska, red. 2020: 451]. W dalszej części artykułu hasłowego czytamy, że „Obecnie określenie ‘wokabularz’ stosowane jest głównie w odniesieniu do publikacji leksykograficznych z XVII i XVIII w. [...] Pierwotnie funkcjonowało jednak, podobnie jak ‘dykcyonarz’, ‘mownik’ czy ‘nomenklator’, jako określenie tożsame ze współczesnym terminem ‘słownik’ [...]” [Bielińska, red. 2020: 451]. Z przytoczonej definicji wynika więc, że podobnie jak *dykcyonarz* także *wokabularz* dla specjalistów jest nacechowany chronologicznie i wyraźnie związany z określonym okresem historycznym.

Na zakończenie chciałabym podkreślić jedno spostrzeżenie wynikające z analizy leksykograficznych zbiorów, że dość często informacje dostępne w słownikach ogólnych różnią się od tych, które znajdują się w specjalistycznych opracowaniach.

Bibliografia

- Bielińska Monika, red. (2020), *Leksykografia. Słownik specjalistyczny*, Kraków.
- Boryś Wiesław (2005), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- ESXVII – Gruszczyński Włodzimierz, red., *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*, <https://sxvii.pl/> [dostęp: 15 listopada 2024].
- ISJP – Bańko Mirosław, red. (2000), *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa.
- L1 – Linde Samuel Bogumił (1807–1814), *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa.
- L2 – Linde Samuel Bogumił (1854–1860), *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, wyd. 2, Lwów.
- Mańczak Witold (2017), *Polski słownik etymologiczny*, Kraków.
- Migdał Jolanta (2022), *Leksykograficzne historie wyrazów – słowniki w słownikach. Uwagi wstępne o leksemie* słownik, „Język. Religia. Tożsamość”, t. 2 A, nr 26, s. 67–73.
- Migdał Jolanta (2023), *Leksykograficzne historie wyrazów – słowniki w słownikach. Słownik – część II*, „Język. Religia. Tożsamość”, t. 2, nr 28, s. 179–186. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.2871>.
- PSWP – Zgólkowa Halina, red. (1994–2005), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Poznań.

- SJPDor – Doroszewski Witold, red. (1958–1969), *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, Warszawa, wersja internetowa: <https://doroszewski.pwn.pl/> [dostęp 15 listopada 2024].
- SPXVI – Mayenowa Maria Renata i in., red. (1966–), *Słownik polszczyzny XVI wieku* Wrocław–Warszawa, <https://spxvi.edu.pl> [dostęp 15 listopada 2024].
- SSTPS – Bralczyk Jerzy, red. (2005), *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Warszawa.
- SW – Karłowicz Jan, Kryński Adam, Niedźwiedzki Władysław (1900–1927), *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, Warszawa.
- SWil – Zdanowicz Aleksander i in., (1861), *Słownik języka polskiego*, t. 1–2, Wilno.
- SWOKop – Kopaliński Władysław (1994), *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa.
- USJP – Dubisz Stanisław, red. (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, Warszawa.
- WSJP PAN – Żmigrodzki Piotr, red., *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/> [dostęp 15 listopada 2024].
- WSWO – Bańko Mirosław, red. (2003), *Wielki słownik wyrazów obcych*, Warszawa.

dr hab. Jolanta Migdał, prof. UAM – Zakład Lingwistyki Antropologicznej, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; zainteresowania badawcze: historia języka polskiego, tu zwłaszcza język okresu średniopolskiego, przekształcenia systemu językowego na płaszczyźnie fonetycznej i fleksyjnej, problematyka wariantywności i normalizacji polszczyzny, a także leksykologia i leksykografia dawna i współczesna.